

Без време напусналият ни колега **Александър Людсканов** бе първият професионален математически лингвист у нас. Той работи в областта на автоматичния превод в оная епоха, когато трудностите по пътя към механизирането на превода от един естествен език на друг изглеждаха по-малки, отколкото днес. Но Людсканов бе от ония, които виждаха нещата по-надълбоко и това знаят всички, надникнали в известната му монография „*Преждевдат човекът и машината*“ [69].

Людсканов е роден на **20 април 1926 г.** в **София**. Внук е на известния общественик и държавник **Драган Цанков** (1828–1911). Завършва **френския колеж** през **1943 г.** в **София**, след което отбива военната си служба и участва в **Отечествената война**. През **1949 г.** завършва с отличие право в **Софийския университет**. От **1950 до 1953 г.** работи като редактор в **Издателството на Централния съвет за българо-съветска дружба**. Оттогава датира професионалното му отношение към превода от руски на български. С руския език, литература и култура той бе закърмен от къщи, знаеше Гоголевите произведения едва ли не наизуст или поне използваше най-подходящите за дадена житейска ситуация цитати от тях. От **1953 до 1964 г.** Ал. Людсканов работи като **преподавател по руски език** в **Софийския университет**. През **1964 г.**, вече определил езиковедските си интереси, той защити кандидатска дисертация на тема „*Предмет, метод и систематика на общата теория на превода*“. Бе време, когато езиковедските среди не се стесняваха да гледат накриво всички опити за формализация и математизация на езиковите явления, затова Людсканов намери убежище в лоното на **Математическия институт на БАН**, отначало като **научен сътрудник** в секцията по теория на вероятностите и математическа статистика. През **1968 г.** той бе избран за **старши сътрудник** и стана ръководител на първата у нас **група по математическо езикознание**, която от **1970 г.** влезе в състава на сектора по **общи въпроси на кибернетиката и теорията на управлението**. Ранната му смърт го завари на този пост. През **1973 г.** Людсканов защити в **Лайпциг докторска дисертация** на тема „*Човекът и машината като преводачи*“.

За краткия период на работа, който му бе отсъден в **Математическия институт на БАН (1964–1976)**, Ал. Людсканов разви интензивна и плодотворна дейност в няколко насоки. Той разви т. нар. от него **селективен модел на превода** и основаната върху него стратегия при автоматизирането на подобни процеси.

Тези резултати на Людсканов намериха международен отзвук. Под негово ръководство бе създаден алгоритъм за автоматизиран превод от руски на български, с който бяха направени някои първоначални експерименти. Ал. Людсканов разгледа обстойно въпроса за нулевите елементи при автоматичния превод.

Немалка част от творчеството на Людсканов бе резултат на двустранно сътрудничество с чуждестранни институти. С колеги от Академията на науките на ГДР (Ю. Кунце и др.) той работи върху създаването на обективирана категориална граматика и идентификацията на antecedентите на местоимения в научни текстове. Заедно с френски колеги (Д. Еро и др.) в рамките на съвместна тема с френския Национален център за научни изследвания Ал. Людсканов работи върху семантичния анализ на научни текстове.

Ал. Людсканов бе не само изследовател, но и преподавател. От 1953 до 1958 г. той четеше лекции по руски език. От 1968 г. той четеше в СУ спецкурсове по Основи на математическата лингвистика и автоматичния превод и Автоматичния превод и основните лингвистични проблеми в научно-техническата информация. Във Великотърновския университет той четеше спецкурс по Методологични проблеми на съвременното езикознание.

Особено активна бе дейността на Ал. Людсканов на международната арена. Той взе участие през периода 1963–1976 в повече от 30 международни срещи, във всяка от които имаше доклад или друго научно участие. Ал. Людсканов четеше лекции в Париж, Безансон, Берлин, Лайпциг, Прага, Москва, Монс, Пиза, Отава и Монреал. Той бе активен деятел в редица международни организации и членуваше в Международната асоциация по кибернетика (1966), Международната асоциация по компютърна лингвистика (1967), където от 1969 г. бе член на изпълнителния й комитет. През 1969 г. Людсканов бе избран и за вицепрезидент на Международната организация по семиотика.

През май 1975 г. Ал. Людсканов бе душата на проведената с голям успех във Варна от ЕЦММ Международна конференция по компютърна лингвистика. В нея взеха участие 170 души, от тях 60 от чужбина, и бяха изнесени над 100 доклада.

По думите на проф. М. Янакиев „Ал. Людсканов вярваше, вярваше не сяпко, не защото други му бяха внушили, а защото се беше убедил чрез собствена рефлексия, че не е далеч времето, когато електронноизчислителната техника ще бъде способна да извършва вместо човека всички онези изнурителни, но необходими справки, които днес често не позволяват на преводача да отдели достатъчно внимание на творческите съставки в работата си, справки, без които преводачът живее с чувството, че не е намерил най-добрия възможен превод. Отлично познаващ спецификата на многото разновидности на преводаческата работа, Александър Людсканов непрестанно и ревностно търсеше не „обща решения“, а общата логическа основа на превода като дейност, основа, осъзнаването на която дава възможност в аналогични ситуации да се избира от няколко принципно допустими превода наистина най-добрият“ [69].

ПУБЛИКАЦИИ НА АЛ. ЛЮДСКАНОВ

- 1 Принципът на функционалните еквиваленти — основа на преводаческото изкуство. — Ез. и лит., 1958, № 6, 450—464. Вж. също:
  - a) Принципът на функционалните еквиваленти — основа на теорията и практиката на превода. — В: Изкуството на превода. Народна култура, 1969, 99—116.

- 6) Princip funcnich ekvivalentu — zaklad teorie a praxe prekladu. B : Preklad literarniho dila. Odeon, Praha, 1970, 133—150.
2. За степента на точността при превода (По повод на един неизяснен и недоразрешен въпрос). — Ез. и лит., 1959, № 1, 68—79.
Вж. също:
За степента на точността при превода. — В: Изкуството на превода. Народна култура, 1969, 149—162.
3. Алгоритмите и тяхното значение при машинния превод. — Ез. и лит., 1960, № 4, 314—315, № 5, 387—392.
4. Понятието алгоритъм и неговата роля при машинния превод. — Ез. и лит., 1960. № 2, 128—136; № 1, 56—57.
5. Към въпроса за знаковия характер на езика. — Ез. и лит., 1961, № 6, 39—46.
6. Към въпроса за предмета на общата теория на превода. — Год. СУ, Филол. фак., 56, 1963, № 1, 125—196.
7. Някои бележки относно общите принципи за съставяне на речник за руско-български машинен превод. — Славистични студии. С, 1963, 251—269.
8. Кои са най-приемливите начини за съставяне на алгоритми за славянските езици? — В: Славянска филология. Материали за V международен конгрес на славистите. Т. I. Отговори на въпросите от научната анкета по езикознание. С, БАН, 1963, 202—203.
9. До каква степен типът на алгоритъма за машинен превод от славянските езици е обусловен от спецификата на езиковата структура? — В: Славянска филология. Материали за V международен конгрес на славистите. Т. I. Отговори на въпросите от научната анкета по езикознание. С., БАН, 1963, 215—217.
10. За предмета, мястото и методологията на общата теория на превода. Ч. I. 425 с. Ч. II. 194 с. Дисертация, защитена в СУ „Кл. Охридски“, Филол. фак., 1964.
11. Основи на теорията на машинния превод с оглед на руско-българския машинен превод. — Год. СУ Филол. фак., 58, 1964, № 1, 286—508.
12. Смесов подход при машинния превод. Към въпроса за т. нар. семантически множители. — Ез. и лит., 1964, № 2, 29—42.
13. Към въпроса за обща схема „Многозначност“ при машинния превод. — Изв. Инст. бълг. ез. 11. 1964, 479—492.
14. Първият машинен превод, осъществен в България. — Ез. и лит., 1965, № 6, 13—25. Вж. също:
а) Начало на работата по машинен превод у нас. — Сп. БАН, 1965, № 2. 64—74.
б) Состояние работ по машинному переводу в Народной Республике Болгарии. — Научно-техническая информация, 1965, № 6, 35—38.
в) Первый опыт машинного перевода в Болгарии. — Научно-техническая информация, 1966, № 4, 42—49.
г) La Traduction automatique dans la République Populaire Bulgare. — TA-informations, Paris, 1966, No 2, 96-104.
15. Лексемен речник за машинен превод на руски математически текстове на български език. — Ез. и лит., 1965, № 5, 41—54.
- Съавтор : Е. Паскалева. Вж. също:
Лексемный словарь для машинного перевода русских математических текстов на болгарский язык. — The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics. 1966, No 5, 16—30; No 6. 27—34. Съавтор Е. Паскалева.
16. Некоторые проблемы синтаксического анализа при машинном переводе. — В : Славянска филология. Материали от V международен конгрес на славистите. Т. VII. С, БАН, 1965, 358—359.
17. Некоторые замечания относительно влияния и близости русского и болгарского языка на принципы составления словаря для русско-болгарского машинного перевода. — В: Славянска филология. Материали от V международен конгрес на славистите. Т. VII. С., БАН, 1965, 387—389.
18. Некоторые лингвистические проблемы автоматизации процессов научно-технической информации. — В : Комплексная механизация и автоматизация процессов обработки, поиска, выдачи и передачи на расстояние научно-технической информации (Труды симпозиума. Москва, июнь 1965). М., 1966, 436—438.

19. Понятие „необходимая переводная информация” в теории и практике машинного перевода (из опыта работы по МП в НРБ). — В: Комплексная механизация и автоматизация процессов обработки, поиска, выдачи и передачи на расстояние научно-технической информации (Труды симпозиума. Москва, июнь 1965). М., 1966, 421—424.
20. Один возможный способ снятия омонимии основ при автоматическом анализе русского текста в целях машинного перевода. — *Computational Linguistics*, Budapest, 1966, № 5, 118—121. Съавтор : Е. Паскалева.
21. За „лингвистическия модернизъм”, „дехуманизацията” на езикознанието и точните методи на изследване. — Сп. БАН, 1967, № 3, 42—59.
22. Уровни языковой структуры и проблема оптимальности стратегии при машинном переводе. — В: Машперевод — 67, Международен симпозиум стран-членов СЭВ, Будапешт, 10—13. X. 1967, (препринт), 1—20.
23. Необходимая и наличная переводная информация при установлении смысла входного сообщения для целей автоматического перевода (возможности формализации и оптимальная стратегия). — В: Тезисы докладов Международной конференции по МП, Ереван, 17—22. IV. 1967. Ереван 1967 85—86.
24. A propos des problèmes théoriques de la traduction.— *TA-informations*, Paris, 1967, No 2, 106-112.
25. За използването на електронните сметачни машини в езиковедските изследвания. — Изв. Инст. бълг. ез., 16, 1968, 256—264.
26. Попытка создания генерирующей модели словообразования на основе языка-посредника при автоматическом переводе. — В: *Славянска филология*. Т. X. С, БАН, 1968, 149—162. Съавтор: М. Янакиева. Вж. също :
Попытка создания генерирующей модели словообразования в языке-посреднике при автоматическом переводе. — In : *VI Mezinarodni sjezd slavistu v Praze 1968. Resume pŕednâsek, pŕispěvkuu a sdělení*. Praha, CSAV, 1968, p. 173.
27. Оптимална ли е общоприетата стратегия при машинния превод? Във връзка с въпроса за възможностите на МП. — *Ез. и лит.*, 1968, № 6, 33—42.
Вж. също:
Is the generally accepted strategy of Machine Translation Research optimal? — *Mechanical Translation*, New York, 11, 1968, № 1-2, 13-22.
28. Преводаческата мисъл в чужбина и у нас. — В: *Изкуството на превода. Народна култура*, 1969, 20—45.
29. Une définition générale des transformations inter- et intrasémiotiques. — *Lenguaje et ciencias Universidad Nacional de Trujillo*, Peru, No 32, 1969, 1—20.
Вж. също :
Une définition générale des transformations inter- et intrasémiotiques. — В : *Recherches sur les systèmes signifiants, Symposium de Varsovie*, 1968. (*Approaches to Semiotics*, vol. 18). Hague Mouton, 1973, 165-178.
30. Някои лингвистически и математически проблеми на автоматичната обработка на информация, зададена във формата на естествените езици. — Сп. БАН, 1970, № 4, 39—61.
Вж. също :
O pewnych lingwistycznych i matematycznych problemach przetwarzania informacji zakodowanej w językach naturalnych. — *Bulletin Osrodka dokumentacji i informacji naukowej PAN*, No 1 (16), Warszawa, 1970, 3—31.
31. Към въпроса за инварианта и системите за съотнасяне при превода от един естествен език на друг. — Изв. Инст. бълг. ез., 19, 1970, 933—941.
32. Междуязыковой и междурусный перевод (К формулировке одной существенной проблемы теоретического языкознания, семиотики и семантики в свете автоматизации некоторых языковых процессов). — В: *Actes du Xe Congrès international des linguistes*. Bucarest, 28 août—2 sept. 1967. Vol. IV. Bucarest, 1969—1970, 1061—1067.
33. О литературоведческом и лингвистическом подходах в теории художественного перевода. — *Slavia slovac*a, 6, 1971, № 4, 390-394.

34. Quelques résultats d'une analyse comparative des catégories sémantiques et des procédures de génération utilisés dans trois systèmes de traduction automatique. — Preprints of the 3rd International Conference on Computational Linguistics (COLING, No 57). Stockholm, KVAL, 1969.
Вж. също:
Quelques résultats d'une analyse comparative des catégories sémantiques et des procédures de génération utilisés dans trois systèmes de traduction automatique. — Revue de phonétique appliquée. Université de Möns, No 19, 1971, 59-83.
35. Към въпроса за "нулевите елементи" при машинния превод и автоматичната обработка на естествените езици. — Изв. Математ. инст., 13, 1972, 5—62.
36. Модель синхронного автоматического генерирования болгарских и немецких соответствий русских конструкции с тире. — В: Трети конгрес на българските математици. Варна, 6—15. IX. 1972. Резюме на докладите, ч. I, 110—111.
Съавтор : С. Карагъзов.
37. Sur l'avenir de la traduction automatique. — В: Трети конгрес на българските математици. Варна, 6—15. IX. 1972. Резюме на докладите, ч. II, 278—279.
38. Automatic Indexing in Documentary Information Retrieval System. — В: Трети конгрес на българските математици. Варна, 6—15. IX. 1972. Резюме на докладите, ч. II, 280.
Съавтори : К. Ilieva, E. Gurkova, E. Pascaleva, I. Stamenova.
39. Машина и значение. — В: Проблеми на логиката. 5. Логика и езикознание. С., 1973, 61—93. Вж. също: Machine et signification. — TA-informations, Paris, 1973, No 1, 2—23.
40. Die Darstellbarkeit von Wortform-Mehrdeutigkeiten im Bulgarischen. — Изв. Математ. инст., 14.1973, 261—270.
Съавтор : J. Kunze.
41. Некоторые замечания в отношении моделирования в языкознании. — В: Recueil linguistique de Bratislava. Vol. IV (Proceedings of the Symposium on Algebraic Linguistics held 10—12 February 1970 at Soleice), Bratislava, 1973, 21—36;
42. Сопоставление количественных стоимостей некоторых формальных синтаксических и семантических характеристик механизмов прономинальной референции в болгарских и русских текстах. — В: Славянска филология. Т. XII. Езикознание. С, БАН, 1973, 193—210.
43. К методике исследования статуса и функционирования механизмов референции в гиперсинтаксическом и гиперсемантическом плане при анализе связанного текста. — В: Славистични изследвания. Кн. III, С. БАН, 1973, 210—223.
44. Некоторые семантические, статистические и формальные характеристики механизмов референции в русских и болгарских текстах. — В: VII Międzynarodowy kongres slavistow w Warszawie 1973. Streszczenia referatów i komunikatów. Warszawa 1973, 818—819.
45. К вопросу конструктивного видения интерференции и применении некоторых специальных лингвистических методов при ее изучении. — В: Лингвистические основы и методические проблемы интерференции при изучении русского языка славянами (Материалы международного симпозиума, состоявшегося в апреле 1971 г. в г. Велико Тырново). С., Наука и искусство, 1973, 63—70.
46. К вопросу о научной основе „переводческих" упражнений в учебнике по изучению русского языка иностранцами. — В: Теория и практика создания учебников и учебных пособий по русскому языку и литературе (II Международный конгрес МАПРЯЛ. Научные сообщения и доклады болгарской делегации), С., Наука и искусство, 1973, 153—160.
47. Творческий характер процесса перевода и возможности его автоматизирования. — Fremdsprachen, V—VI, Leipzig, 1973, 143—146.
48. Автоматизация на индексирането в системата за търсене на информация на Института по радиоелектроника. — Бълг. ез., 1974, № 3, 239—244.
Съавтори: К. Илиева, Е. Гуркова, И. Мицев и И. Стаменова.
49. Автоматизирана система за търсене на информация в областта на радиоелектрониката. — Бюлетин на КНТПВО „Автоматизация на производството и управлението", 1, 1974, 26—30.
50. Автоматизирующая система поиска информации в области радиоэлектроники. — В: Systemy wyszukiwania informacji, PWN 1974, 27—39.
51. Двyezичен вход при автоматизираните системи за търсене на информация. — Год. СУ, Физико-мат. фак., 68, 1973/74, 147—177.

52. Структурна организация на масивите и логико-математическо осигуряване на автоматизираната система за търсене на научно-техническа и патентна информация по радиоелектроника с двоен руско-български вход. — В: Трудове на втората научна конференция „Оптимизация на системата „човек-машина“, т. II, кн. I. С., 1974, 151 —159.
Съавтори: А. Кузманов, К. Илиева, И. Мицев, С. Станков, И. Стаменова.
53. Към въпроса за контрастивната сила и семантичните тегла на дескрипторите в информационните езици. — В: Системи и управление, 1975, № 3—4, 23—28.
Съавтор: К. Илиева.
54. Die Anwendung von Unterordnungskriterien im Bulgarischen. — *Serdica*, 1975, No 2, 144—157.
Съавтор: J. Kunze.
55. A Semiotic Approach to the theory of Translation. — *Language Sciences*, 35, April 1975, Bloomington, Indiana, 5—8.
56. Некоторые проблемы эвристического моделирования в лингвистике. — В: Использование математических моделей и электронных вычислительных машин в лингвистике. Сборник докладов Первой национальной конференции по использованию математических моделей и электронных вычислительных машин в лингвистике. Варна, 3—9 мая 1975 г. С., 1976, 17—34.
57. Селективная стратегия при машинном переводе в свете новейших разработок. — В: Использование математических моделей . . . (вж. № 56), 71—77.
58. Некоторые проблемы моделирования афатических нарушений речи в ее психофизиологических и лингвистических аспектах. — В: Использование математических моделей . . . , 79—85.
59. Устранение многозначности и омонимии при помощи диалога в автоматизированной системе поиска информации по радиоэлектронике.—В: Использование математических моделей . . . , 223.
60. К вопросу непроминальной референции в естественных языках (Глубинный семантико-семиотический механизм). — В: Использование математических моделей . . . 241—246.
61. Автоматизированные системы поиска информации с двуязычным входом. —В: Использование математических моделей . . . , 247—250.
Съавтор: К. Илиева.
62. Система машинного перевода, разрабатываемая в лаборатории „Математическая лингвистика“ Института математики и механики БАН. — В: Использование математических моделей. 251—254.
Съавтори : С. Карагьозова, Е. Паскалева, Т. Шамрай.
63. Попытка анализа синтаксического уровня речи больных афазией. — В: Использование математических моделей . . . , 287—293.
Съавтори: Р. Райчев, П. Авчарова. С. Карагьозова.
64. Zur automatischen Bearbeitung von „Quasi“ — Nullelementen in natürlichen Sprachen (Auswahl der deutschen und bulgarischen Entsprechungen für russische Konstruktionen mit Gedankenstrich).— In: Automatische Sprachübersetzung III, Berlin, 1976, 161—215.
65. Sur l'identification des antécédents des pronoms dans le processus de l'analyse automatique des textes. — In: Papers in computational linguistics. *Académiai Kiado*, Budapest, 1976, 471—491.
Съавтор: G. Klimonov.
66. Système automatique conversationnel pour une recherche de documents en radioélectronique. — *TA-informations*, 1976, No 2,5-16.
Съавт.: А. Kuzmanov, К. Ilieva, Т. Djakov, I. Micev, P. Konstantinova, Z. Popova, I. Stamenova.
67. Някои съвременни тенденции в областта на теорията и практиката на машинния превод. — В: Теоретична конференция „Преводът в служба на научния и техническия прогрес“. С., 1977, 164—175.
68. Превеждат човекът и машината. София, Наука и изкуство, 1968.
69. Превеждат човекът и машината (събрани трудове). София, 1930. 374 с. С предг. от М. Янакиев, некрологични бележки от А. Лилова и др. и библиогр. от 85 загл.

Боян Пенков